

Stara dva pa sta še pozno v noč vreščala na jablani, se spuščala nizko nad zemljo, ga iskala, klicala, jokala. Dva dni sta stikala po vseh koticikih za njim in zateglo žvižgala, da me je rezalo do srca.

*

Vsako jesen, naj bo sončna ali deževna, se zbirajo škorci v jate za polet na jug. Tudi letos se bodo zbirali, se preletavali iz kraja v kraj in z veselim petjem zapuščali svoje dobre in tesne domove v košatih kronah dreves. Z veselo pesmijo na drobnih kljunčkih nas bodo pozdravljali. Bog ve, če bomo dočakali spet njihov pomladni pozdrav!

Ko bo neko jutro preplavila tišina naše vrtove in gaje in zajela tudi nas, me bo spet zbolelo v srcu ob spominu na drobnega ptička, ki sem ga pokopal doma na vrtu. Tudi zanj je bil dobri Bog ustvaril sončne daljave in neskončno dolge poti pod jasnim nebom. Kako veselo bi bil tisto jesen prvikrat razpel krila in rezal z njimi jesenski zrak proti jugu. Po slovesu od rojstne hišice bi se bil pogнал s svojim bratcem, očetom, materjo in s tisoč drugimi drobnimi krilatci v sinje višine in jadral pomladi naproti. Morebiti bi se bili dvignili v večernem mraku, ko bi v vaški cerkvi že odzvonilo večno luč, da ne bi videle oči bežečih krajev pod seboj. Prvo sonce bi jih pozdravilo že nekeje daleč, morebiti kje nad mogočnim beneškim mestom, kjer bi bleščale v soncu kupole cerkve svetega Marka. Opoldne bi jih pozdravili zvonovi večnega mesta, zgrajenega na sedmih gričih, kjer pod mogočno katedralo počiva prvi Kristusov namestnik na zemlji. Zvečer pa bi že videli, kako bi šlo sonce spat za zlat pramen luči, ki bi se razlival po valovju morja kje pri Napolju. Utrujeni od dolge poti bi vtaknili drobne glavice pod perutke in pri počitku jih ne bi prav nič motilo udarjanje vesel ob kipeče morje, niti čebljanje živahnih ljudi pod košatimi palmami ali pomarančnimi nasadi, še manj božajoča in izgublajoča se pesem: Santa Lucia... Santa Lucia...

In še nekaj ur, pa bi jih krila zanesla čez Sredozemsko morje. Najbrž bi se ustavili kje v Tunisu, v deželi južnega zelenja in sonca. Lepo mora biti tam, kjer je vse leto kot ena sama pomlad in visi z vej od sonca ožarjeno južno sadje. Počivali bi lahko v objemu južnih vonjav, dokler jih ne bi predramil klic naše pomladi.

Tudi ti, drobni ptiček, bi bil lahko vse to videl. Izpred hrepenečih oči ti je bila odvzeta prostost, življenje. Že si veselo začivkal v svobodo, nato pa omahnil. Tvoje srce ni čutilo južnih krajev in tvoje grlo nam ni zapelo pesmi hrepenenja po pomladi...

Francè Kunstelj

V mesto

Ilustriral Fr. Uršič

Stari Kropar se je namenil na semenj. Lepo rejeno telico bi rad v denarce spravil in kupil konja. Že štirinajst dni je govoril svoji ženi, da bo šel v mesto, čeprav je kupčija dandanes tako slaba, poskusiti je pa le treba.

Polde, ki je služil pri Kroparjevih za pastirja, je ujel te besede in nenadoma mu je švignila v glavo misel, da bi videl tudi on, kakšno je neki tisto mesto, o katerem je že nekaterikrat slišal vse mogoče stvari. Nič čudnega, da se je zdaj muzal okoli gospodarja kakor priliznjena mačka.

Slušal je, še preden mu je bilo kaj ukazano, kar je bilo zanj nekaj nenavadnega. Razmišljal in razmišljal je večer za večerom, kako bi razodel svoje skrivne želje gospodarju, da mu ne bi morda prošnje odbil, kot je že marsikatero.

Zadnji večer je bilo. Vse so že opravili pri živini. Sedli so v kuhinji za mizo. Gospodinja je položila na sredo skledo sladkega močnika, ki pa nocoj Poldetu ni kar nič dišal. Začudeno so pogledali vanj, ko je prvi odložil žlico. V mladem srcu pa mu je vedno močnejše tolklo, živo je čutil, da nekaj ni v redu in da mora s skrivno željo na dan.

»Oče!« je dejal plaho, »ali bom šel lahko jutri z vami na semenj?«

»Ha-ha!« so se zasmejali posli, ki so še glasno cmokali močnik, in tudi gospodinja je bušnila v krohot.

»Takle — ha, da te cigani vzamejo, ko si tako črn!«

»Pa ga bodo res, črne imajo radi...« so se šalili. Poldetu se je za malo zdelo, pa kljub temu je dobival korajžo, ko je videl, da gospodar še ni odkimal in začel je znova s prošnjo, tako da je končno vsa stvar že postala resna in ko le ni nehal z moledovanjem, se je stari Kropar pogladil po dolgih brkih in dejal:

»No, če je že tako, pa naj gre! Zakaj pa ne? Bo vsaj vedel, kje kupujemo in prodajamo živino.«

Rečeno — storjeno. Polde je smel na semenj v mesto.

Polde dolgo v noč ni zatisnil očesa, v senu je ždel in buljil v temo, pred njim je pa živo vstajalo in hodilo, se premikalo in glasno govorilo: mesto, mesto... Velike in lepe hiše, druga vrh druge, trgovine, pisane izložbe, huje kot pri nas ob največjem prazniku, ko imamo žegnanje! Vse to bo videl jutri — joj, kako dober je gospodar, da bo smel z njim! Pa železnica, avtomobili in tramvaj... Vse bo videl! Tam daleč za Planjavo leži mesto...

Vso noč je sanjal o njem.

Malo megleno in mrzlo jutro je ležalo v grapi prijaznih rovtarskih brd. Vsa vas je še prijetno sanjala, ko se je pri Kroparjevih že kadilo iz visokega dimnika, zajtrk je vrel na štedilniku.

»Dolga bo pot in vroča!« je dejal gospodar, ko je opravljal telico za semenj, »pa boš že zmogla, liska moja, o, saj si mlada in čvrsta! Le poglej, saj bom še jaz, ki nosim že tako stare kosti!«

Poldeta danes ni bilo treba buditi kot druga jutra. Prvi gospodarjevi koraki na dvorišču so ga zdramili in takoj je bil na nogah ter stekel po stopnicah h koritu in se očofal po krmežljavem obrazu, da ga res ne bodo cigani...

Nekam vesel je bil danes gospodar, Polde je to precej opazil. Tudi gospodinja je nenavadno dosti govorila in svarila moža, naj le malo popazi na otroka, da ne bo revše kam zašlo ali da ga kaj ne povozi v mestnem vrvežu.

Dobro zabeljene žgance sta jedla z užitkom. Polde je hitel, da so mu migala nenavadno velika ušesa, sam ni vedel, da tako hiti, ko ga gospodar prekine:

»Imaš kaj za pot?«

»Saj ne bom nič potreboval, če bova zvečer že doma!« se je odrezal, hoteč prikriti svoj zaspani glas.

»Ha! Lej ga! — Na, tu desetak, da boš bolj priden!«

Kako se je Polde začudil! Še za Martinovo nedeljo ni bil deležen takega daru, ko je romal v Zaplano po »martinčke«, ki so bili za pridne pastirje največje vrednosti.

Dolga megla se je vlekla iz zelenečih dolin kakor nežni spomini, ki človeka tolikrat obiščejo. Videlo se je, da bo zdaj zdaj zginila iz slehernega, še tako varnega zatišja, kajti iznad kopaste Planjave se je že posmehljevalo prijazno sonce in oblilo s svojo mehko jutranjo gorkoto vsa valovita brda in holme, ki so žareli v številnih rosnih kapljicah.

Dolgo so že merili vijugasto pot, ko se je zaslišalo izza hribov drobno zvonjenje — jutranji pozdrav Materi božji. Najbrž je drobil sv. Miklavž na tihem Kurenu. Kropar je snel široki klobuk in se pobožno pokrižal. Tudi Polde je molil, lepo in veselo mu je nekaj govorilo v srcu, malokdaj je slišal tako sladke glasove.

Svet se jim je odpiral kakor veliko, prostrano morje. Že debeli dve uri so jo mahali naši romarji, pa nikomur še ni prišlo na misel, da bi se vsaj za trenutek ustavil in odpočil.

V mesto so dospeli, ko je bilo sonce že visoko nad obzorjem. Kakor da bi stopil v pravično deželo, se je zazdelo Poldetu, ko je hodil po tlakovanih ulicah. Cementirane imajo, je dejal sam pri sebi. Vse je šumelo in švigalo zdaj sem zdaj tja, vse je govorilo in vršalo kakor v malinu in čudno udarjalo na ušesa, da je postal kakor gluhi. Visoke hiše in cerkve — saj ni mogel razločiti, ali je kaka stavba cerkev ali šola ali bogve kaj, mikalo ga je, da bi se ozrl kvišku, pa že je malo manjkalo, da ni zadel v hitrega izvoščka, ki ga je ošinil s pikrim pogledom in ga ozmerjal, da mu je stopila rahla rdečica v obraz.

Na sejmišču je stalo vse polno živine od lepega telička pa do suhega kljuseta, ki se je muzal nerodno okoli hlapca. V hladni kostanjevi senci so mukale krave, tudi naša liska se jim je pridružila. Konji so rezgetali, da je bilo veselje.

Velik, debel mešetar je stopil pred Kroparja, ki je telico pravkar k tramu privezal.

»Ta pa ta! — Koliko?«

»No, kaj pravite?« je z veseljem vprašal Kropar. Polde se je skoraj prestrašil, tako je bil zaverovan tja nekam na desno stran sejmišča. Buljil je v tujega moža kakor v velikana, o katerem so gospod v šoli zgodbe pravili.

Gospodar in tisti mešetar sta govorila in govorila, končno sta le udarila v roke, kupčija je bila sklenjena; drug drugemu sta se zasmejala, ko sta stala v krogu številnih občudovalcev, ki so si ogledovali lepo rejeno kravico.

»Polde, tukajle malo počakaj, pridem precej,« je rekel Kropar, ko je stopil z mešetarjem v bližnjo hišo. Vesel je bil, da se mu je tako srečno izteklo.

★

Polde je stal v gosti gneči kakor otrok, ki je zašel v tujo družbo. Pa se mu še ni zdelo tako čudno, saj je kar naprej mislil na nekaj velikega — sam ni vedel, kaj. Desetak je stiskal v žepu, roke so se mu že močno potile, pa desetak je kljub temu tiščal, kot bi se bal, da mu ga kdo ne izmakne. Kaj neki bi z njim? Kaj bi si kupil? Morda — orglice? Ali pa pištolo — na vrabce bo šel in jih streljal... Ej, kaj še, če bi imel še en tak desetak, ali pa morda še dva — kaj bi potlej kupil — ej, že vem... Skoraj zlobne in grešne so že postajale njegove misli in nič okornega ni bilo v njih.

Kot bi trenil, ga ni bilo več na tistem mestu.

Sam ni vedel, kaj ga je prevzelo, da se je zmuznil na ono stran sejmišča, kjer je videl, da postaja živahno, ko so se začeli zbirati otroci okoli hru-mečih in vabečih harmonikarjev.

Sonce je žgalo, da je bilo veselje. Ljudje so se najrajši vrteli v senci. Otroci pa — kdo bi jim zameril, so stopali in vreščali okoli visokega, s

krasnimi slikami pobarvanega vrtiljaka, da bi krščanski človek kmalu oglušil. Vse je bilo praznično in čudno slovesno, dečki so tekali okoli v belih oblekah in lepih, živo se svetečih, rjavih ali črnih šolnčkah, deklice pa v živo pisanih »dečvah«.

Polde je gledal in gledal, kako da je zašel v ta živžav. Čudno se mu je zdelo, kako da je vse tako kakor doma še ob največjem prazniku ne. Pa vrtiljak! Prvič ga je videl in ni se ga mogel nagledati. Vse se vrti, sedeš na udoben stol, pa te nese visoko v zrak tja do vrhov košatih kostanjev, morda še delj!

»Ej, desetak imam!« je pomislil.

Že je potegnil iz žepa kovanec, da bi si ga ogledal, kar se skloni k njemu črno oblečen gospod s cilindrom v roki:

»Kaj pa ti že toliko časa tule? — Bi se rad peljal, a? Na, pa se pojdi!...« Visok gospod mu je stisnil desetak. Polde je mislil, da sanja. Desetak, spet desetak? Kaj jih je toliko na svetu?

Skoraj se je pozabil zahvaliti, tako ga je dar zmešal.

Na vrtiljak! Polde ima denar!

Prvič je poskusil. Sedel je, kakor je videl druge, ki so se že zibali na dolgih, tankih verigah, privezal se je varno, sredi nekje je pozvonilo kakor v cerkvi, ko gospod pristopijo k oltarju, Poldeta je nekaj poščegetalo in spreletelo po vsem životu in že je splaval v zrak...

Peljal se je drugič, peljal se je tretjič in še četrtič in še in še. Ob zadnjem je bil malodane pijan, vse je šumelo in se vrtelo okoli njega, sam ni vedel, kje stoji...

Gospodar Kropar je iskal po sejmišču Poldeta, spraševal ljudi, znane in neznanе, pa nihče ni mogel povedati, kam se mu je fantiček zgubil. Čez poldne je že bilo. Gospodarja je začelo skrbeti, kaj bo dejala žena in pa doma pri Sitarjevih, joj, kako bodo hudi, ko bodo zvedeli, da jim je sina zapravil!

Pa ni nič pomagalo. Pastirja Poldeta ni bilo od nikoder. Ni kazalo drugega, kakor da je Kropar stopil na policijo, naj pozvedo za izgubljenec.

Poldeta ni bilo tisti dan domov v rovtarsko dolino.

Stal je v senci velikih kostanjev in se smejal vrtiljaku. Že mu je zmanjkalo denarja, kajti oba desetaka sta šla...

Večirilo se je. Sonce se je kakor v svetlem zlatu potopilo daleč nekje za gorami in prve zvezde so se užgale na visokem nebu. Polde jih ni videl in tudi visokega neba ni videl. Ljudi se je nabralo zdaj še več tam okoli. Zadišalo je mameče po različnih parfumi in barvilih, lepe gospodične in gospodje so pripeljali svoje malčke na vrtiljak, še večji hrušč in vrišč in smeh se je vzdignil, da človek sam ni vedel, ali je to življenje, ali so pa samo sanje.

Črn ciganček je motril dolgo časa Poldeta, končno se je pa le skorajžil in stopil k njemu. Takoj sta se razumela kakor najboljša prijatelja.

Polde je gledal plašno, pa ko se oni ni ničesar bal, se je tudi sam ojunačil in šel s črnčkom, ki ga je povedel tja zadaj za vrtiljak. Čudno je govoril tisti cigan, da ga je Polde težko razumel. Prinesel je lepe orglice — teh si je Polde zaželel. Cigan je nanje zaigral. Poldeta je prevzelo kakor ob velikonočnem zvonjenju...

Tiho je bilo tam, le slaboten ženski glas se je slišal iz visokega voza, kjer so stanovali cigančkovi starši, ki so imeli vrtiljak. Polde se je z njimi seznanil — stopil v nov svet in novo življenje.

*

Kje je bil že drugi dan naš Polde!

Odpeljal se je s tistimi cigani, ki so ga tako prijazno in vabeče sprejeli v svojo družbo, v drugo mesto — veliko in svetlo. Veliko novega je spet videl in čudil se je, da je na svetu še toliko hiš in vasi in mest in toliko tako čudnih in dobrih ljudi. Dobro sta se razumela s tistim cigančkom, ki mu je povedal mnogo, mnogo novih stvari, o katerih se Poldetu še sanjalo nikoli ni. Čudno ime je imel, za Kajmira so ga klicali, Polde še ni slišal takega imena.

Minili so trije dnevi, ko je Kajmir hudo nevarno zbolel, da so ga morali odpeljati v bolnišnico. In Polde je ostal — sam. Sam je legel zvečer na ozko posteljo v zaduhlem kotu in hotel zaspati.

Pa ni in ni mogel zatisniti oči.

Polde je mislil na ubogega Kajmira. Kaj bo, če umrje?...

Pa še nekaj drugega mu je prišlo nocoj na misel — dom.

Jož, si je dejal, kje pa vendar sem? O, ... kje je moj dom, kje so naša brda, kje so naš oče ... pa mati, kje so Kroparjevi? Jož, kje sem?

Prijel se je za vročo glavo, ki je bila težka, kakor je čutil v sencih, in je mislil, mislil... Pred njegovimi bdečimi očmi je vstalo nekaj živega in bolesti polnega, tam v temnem kotu se je ustavilo in vanj skoraj naglas govorilo: Sam si, kam si zašel, kako si priromal v to čudno deželo, v to cigansko družčino, ki ne pozna Boga in ne hodi v cerkev, kako si se spozabil?

Stemnilo se mu je v glavi, ko se je revež spomnil na dogodke zadnjih treh dni. In zajokal je; jokal je dolgo v noč. Popravil si je odejo in takrat je začutil na mladih prsih nekaj mrzlega.

»Marijina svetinjica!« je plaho zazdihnil.

»O, kaj mi je niso dali gospod, ko sem bil stopil v Marijin vrtec? — Marija — a!...«

Milo se mu je storilo, ko je pomislil, kaj so gospod takrat povedali, naj bo ta svetinjica znamenje, da bo Marija varovala in ljubila vsakega, ki se je bo spomnil.

In sklenil je pobožno roke nad svetinjico in se zatopil v prisrčno molitev...

Drugo jutro je bil prvi na nogah.

Jasen dan je vstajal nad široko ravnino, od nekod je zazvonilo v tiho in mirno nebo...

Polde je stopil na plano. Zazdihnil je v jutro kakor bolan otrok. Velik cigan v črnih, rdeče obrobljenih hlačah in razkuštranih laseh je stopil prédenj. Bil je Kajmirov oče. Pogladi ga po mehkih kodrih in ga tolažil kakor svojega sinčka:

»Nikar ne jokaj, Kajmir bo kmalu zdrav.«

Pa Polde je začel še bolj jokati, velike solze so se zalesketale v bolnih očeh...

Tisto popoldne je prišel k ciganom visok mož, ki jih je po mestih vse polno, odpeljal Poldeta s seboj in ga vrnil staršem.

Winkler Venceslav

Pesem

Ilustriral Fr. Godec

Leži nekje za hribi Vesela vas, kakor jih dandanes ni več na svetu. Tam ne poznajo skrbi in žalosti. Vse ljudi preveva pesem, razposajena, vesela, da se jim širi srce, da se jim zdi življenje prečudno lahko in prijetno. Zjutraj pesem, opoldne harmonika, zvečer plašne gosli, tako od dneva do dneva. Nikomur ne pride na misel, da bi vzdihoval, kakor je to drugod, nikogar ni strah, če je končno le treba oditi po svetu, saj mote ne poznajo, saj nosijo pesem s seboj. Živi tako Vesela vas iz leta v leto, sonce sije nanjo z neko posebno toploto, burja ni tako huda in letina je zadosti obilna, čeprav zemlja ni toliko rodovitna, da bi se ponašali z njo. Če pride tujec v vas, se začudi in ostane kar v njej. Čez leto dni se ne spomni več, da je živel kdaj kje drugod.

Živel je v Veseli vasi en sam bajtar s tremi sinovi. Prvi je odšel na eno stran sveta, drugi na drugo, tretji je dolgo ostal doma in igral pred bajto na harmoniko še takrat, ko so drugi delali. Ko se je naveličal, je odšel še on po svetu. Prehodil je hribe in doline in marsikaj doživel. Ustavil se je sredi polja in zaigral, takoj so se ljudje spogledali. Trudna telesa

je napojila prešerna pesem, uprli so se v drevesa in pognali z novo ihto, drugi so z večjim veseljem dvigali motike. In ko je godec že davno izginil v zelenih travnikih, so se jim še smehljale oči. Goddec je pa našel druge ljudi, našel je take, ki so se poslavljali od doma. Stali so v velikih gručah pred hišami in se s strahom ozirali po široki poti. Goddec je stopil pred nje, harmonika je zavriskala in takoj jim je splahnela žalost in pogumno so stopili po cesti. Svet je nazadnje lep, so pomislili, povsod živijo ljudje, nekoč se bomo pa že vrnili. Šli so in godec pred njimi. Tako je hodil po deželi. Nekateri černi obrazi so ga sovražili in preganjali, ker je segnal z lic resnobo in so oči zagorele spet ko cvetje v pomladi. Tako je zašel na mestne ulice in razburil z vriskajočo harmoniko vse meščane. Kakor bi se ves red zmešal,

